

vere tamen pauperem esse, quia quo plura habet, eo plura desiderat; suis vero contentum, esto pauper sit, vere esse divitem. Porro homo indigens est miseriosus, quia, ut ait Lyranus: «Experientia miserio suo movet eum ad miserendum aliis in affectu, licet non valeat in effectu,» juxta illud Didonis apud Virgilium, lib. IV *Æneid.*:

Non ignara mali, miseris succurrere disco.

Nullus enim ita sentit miseriam alienam, atque is qui eandem in se expertus est. Hac de causa Christus incarnatus est, ut hominum misereri disceret: «Debit enim per omnia fratribus similari ut miseriosus fieret,» ait Apostolus, *Hebr.* II, 17. Eadem de causa Deus permisit S. Petrum labi in peccatum abnegationis Christi, et S. Paulum in peccatum persecutionis fidelium, ut penitentibus discerent compati peccatoribus et penitentibus. Quin et Aristoteles in *Politico*. ait: «Senes proni sunt ad compatiendum, quia pluribus indigent, similiter et femine.» Indigens igitur miseretur affectu, quin et effectu si potest; dat enim parva quæ habet liberali animo et affectu, cum non potest magna. Significat ergo, inquit Janenius, nostra littera, hominem indigentem et plurimum magis esse miseriosum, quam sit dives, ut qui per experientiam novit quam gravis sit miseria et indigentia, ideoque virum pauperem prestare civiti mendaci, qui ne beneficiat, mentitur se non habere quod tribuat. Ille enim, quanquam non possit, cupit benefacere; hic vero, cum possit, non vult. Aut significatur indigentiam hoc boni conferre homini, ut miseriosus sit ergo alios miseris, atque inter duo mala, nempe paupertatem et mendaciam, minus malum esse paupertatem, quamquam illam valde fugiant homines, et pro extremo malo ducant. Juxta priorem intelligentiam significatur paupertatem duo bona conferre homini, nempe voluntatem benefaciendi, et preservationem a peccato mendaci. Vere enim potest dicere non posse benefacere. Hic enim verum est illud Apostoli: «Si voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet,» II *Cor.* VIII, 12. Vide ibi dicta.

Mystice Beda hæc refert ad egestatem et paupertatem mentis: «Indigentem, inquit, dicit humilem qui se perpetuis bonis egere sine cessatione recoliti; talis namque ut miseriosum consequatur a Domino, nunquam proximo misereri recusat. De quo et subsequenter amenit: Et melior est pauper quam vir mendax. Melior est namque humilis corde, qui nihil fidit suis operibus, quam qui se præ excellentia virtutum viri nomine dignum ducens, fallitur nescius quod, dum gloriam Dei in se transfert, superbiendo perdit bona quæ gessit.»

Porro Lyranus legit: «Melior est pauper justus quam vir mendax,» sicut explicat, *q. d.* Melior est pauper, qui non declinat a veritate justitie,

quam vir potens, qui ab ea declinat per mendaciam. Verum *justus* non est in Hebræo et Latinis Romanis; est tamen in Greco, ac ibi per jussum commodius accipies miseriosum, de quo sermo præcessit, *q. d.* «Fructus viri est misericordia ejus;» quare melior est pauper justus, id est miseriosus, qui miseretur affectu, qui et effectu dans pauca quæ habet, quam vir *mendax*, puta dives vel simulans se divitem, qui mendaciter multa promittit, cum parva præstet.

23. TIMOR DOMINI AD VITAM: ET IN PLENTUDINE COMMORABITUR ABSQUE VISITATIONE PESSIMA. — Hebraice, *timor Domini ad vitam; et satur pernoctabit, non visitabitur a malo;* Chaldeus, *timor Domini ad vitam; et qui satiabitur ab eo, pernoctabit, nec visitabitur a malo.* De versione Septuaginta dicam inferius. R. Levi sic explicat, *q. d.* Dei timor instilat ad vitam nullis terminis circumscriptam; quocirca qui Deum veretur, satietate perfusus durabit, neque unquam esurie premetur, nec corporis cupiditatibus aestuabit, nec in memoriam ejus aliquid mali revocabitur, quod cogitationem abripiat, cum a divino timore coarceatur, ne turpia exoptet. Vatablus, *timor Domini offert vitam, exsaturat, et sic commorari facit, ut nullum malum ingruat.* Lyranus et Dionysius sic exponunt, *q. d.* Timor Dei filialis, qui ex amore Dei caret offensam, dicit ad vitam beatam; et in plenitudine, scilicet beatitudinis, commorabitur (in perpetuum) absque visitatione pessima (sic enim ipsi legunt per pessima), scilicet cacodemonis, cui ad Beatos nullus patet accessus. Alludere enim videtur Salomon ad illud Davidis patris sui, *Psal.* cx: «Super aspitem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. Quoniam in me sperabis, liberabo eum; protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.»

Per vitam intellige vigorem, sanitatem, longevitatem. Nam, ut ait Poeta: «Non est vivere, sed valere vita.» Vera ergo vita est vegeta, sana, longeva: quæ enim misera est, infirma et caduca, mors potius est quam vita, ut ait S. Gregorius. Per plenitudinem accipe saturitatem, ut habent Hebræi: venter enim satur cibo plenus est; saturitas ergo est stomachi plenitudo.

Commendat timorem Dei a quatuor eximii ejus dotibus et fructibus. *Primus* est vita, id est vigor et sanitas; *secundus*, saturitas; *tertius*, sanis somnus et quies; *quartus*, liberatio ab omni malo. Est prosopopeia. Timor enim Dei hic comparatur bonæ valdeque complexionis hominis validi et robusti. Sicut enim homo bonæ firmæque complexionis vitam habet vegetam et stomachum robustum, ut quolibet cibos nature congruos appetat, comedat et concoquat, itaque se saturat. Unde fit ut ex cibis bonis bene concoctis sanas vapores et halitus de stomacho in caput ascendant, cerebrumque inhalent, itaque ei suavem et amœnum soporem conciliant: quo fit ut nullo malignos, biliosos vel melancholicos vapores in caput

quatuor
fructus
timor
D. d.

Te-
tas,
quies;

Quartus,
ga-
licia

admittat, qui ei tristia phantasmata et spectra repræsentent, ac bilem vel tristitiam et pavorem injiciant: sic pariter timor Dei est optima hominis interioris mentisque complexio, quæ ei spiritus vigorem, sanitatem et robur conciliat, ac stomachum bonum, puta bonum conscientiam (hæc enim est animæ stomachus: nam, ut ait S. Augustinus, tract. 32 in *Jona.*: «Venter interioris hominis est conscientia cordis,») quæ legis divinæ dictamina, Deique inspirationes Sanctorum hortamenta et exempla, etc., venter celestes animæ cibos, summe appetit, comedit et digerit, itaque se exsaturat. Unde fit ut anima eorum ruminacione velut halitibus quibusdam divinis imbuta, placide in Deo rebusque divinis conquiescat, et quasi indormiat, dicens cum Psalte, *Psal.* III: «In pace in ipsius dormiam et requiescam.» Hæc quies miram ei lætitiæ omnium morosis et tristitiæ malique expertem parit et producit.

Primo ergo, timor Dei affert vitam, imo vitas, puta temporalem et spirituales, presentem et æternam, naturæ, gratiæ et gloriæ, juxta illud *Eccl.* I, 12: «Timor Domini delectabit cor, et dabit lætitiæ et gaudium et longitudinem dierum.» Causas ibidem assignavi.

Secundo, timor Dei affert saturitatem: solus enim Deus, utpote infinitus, et bonum immensum, potest animam animæque immensam capacitatem implere et saturare. Timor ergo, id est amor Dei, quia Deum Deique gratiam secum adducit, saturat mentem; cum timor et amor mundi eam siliquis porcorum, puta bonis exilibus et caducis, scilicet auro, argento, vino delicisique, et pompis sæculi pascens, saturare nequeat, sed jejunam, aridam et famelicam relinquat. Rursus timor Dei saturat corpus et ventrem, quia qui timet amatque Deum, paucis contentus, terrena non omnino concupiscit, satur, dum habet necessariam, ita ut dicat cum S. Paulo: «Habeo autem omnia et abundo,» *Philip.* IV, 18. Et vere, cum omnium auctorem secum habeat, ejus rei famem sustinere possit?

Tertio, saturitas hæc menti quietem et miram tranquillitatis omnium inhalat et irrorat, ut inter omnia mundi varietates et turbines semper sibi similis, quieta, placida et immota consistat, juxta illud cap. XII, 21: «Non contristabit justum, quidquid ei acciderit.»

Quarto, hæc quies expellit omnem tristitiam omneque malum, ac perenne gaudium mentisque jubulum excitat, ut tam in adversis quam prosperis Deo gratias agat, exsulet, et dicat cum Psalte: «Benedicam Dominum in omni tempore; semper laus ejus in ore meo,» *Psal.* XXXIII. Hinc non metui demonum hominumque terrorelementa, illusiones et phantasmata, scrupulos et tentationes; sed cum S. Antonio illa *ritet*, illisque insultat, dicendo: «Dominus illuminatio mea, et salus mea: quem timebo? hominis protector vite mee: a quo trepidabo?» *Psal.* XXVI, 1. Quare etsi pro

justitia, vel conditione hujus mortalitatis quid patiat, non dolet, sed gaudet, dicente illud Apostoli: «Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti,» *Rom.* VII. Quare malum omne ipsi vertitur in bonum.

Ratio a priori ergo hujus sententiæ est, quod timens Deum eum habeat hyperaspisten, qui illi omne bonum accersat, et omne malum avertat imo scuto sue providentiæ et omnipotentis propulset. Quis ergo ei nocet? quid ipse timeat? «Si Deus pro nobis, quis contra nos?» *Rom.* VIII, 31. Hoc est quod orando proficitur, postulaturque Ecclesia in collecta Dominicæ infra octavam Corporis Christi, dicens: «Sancti nominis tui, Domine, timorem pariter et amorem fac nos habere perpetuum, quia nunquam tua gubernatione destitutus, quos in soliditate tue dilectionis instituis.»

Porro Septuaginta vertunt, *timor Domini ad vitam; ἀρετή*, id est *carens timore vero morbitur in locis ubi non est scientia;* Scholastes, *errans et satur pernoctabit sine visitatione mala.* Videtur ergo Septuaginta contrariari Vulgate versioni, *q. d.* Pius, qui habet timorem Dei, perveniet ad vitam; impius vero qui caret timore Dei, expulsi- tate et vitis suis velut ebrius, oberrabit, et in obvia quæque impinget proterve, ac sine metu intrepide in omnia sceleris, indeque in gehennam præcipitem se dabit. Plus tendit ad vitam in cælis perennem, impius vero ad mortem in gehenna perpetuam, ubi nulla est Dei verique scientia. Ita Auctor *Calena Graecorum*.

Verum hic sensus adversatur Hebræo, Chaldeo et Latine Vulgate; quocirca eum non intendisse Septuaginta interpretes, dum Hebræa in Graecum verterunt, certum videtur. Igitur *ἀρετή* non notat impium timore Dei vacuum, sed ipsum timorem Dei, *q. d.* *ἀρετή* καὶ τὸν φόβον, id est, *timor Dei caret timore, impavidus est et intrepidus,* ut vertunt Complutenses. Est hoc timoris paradoxum. Timor enim Dei omnem aliarum rerum terribilium metum excludit, sicut metus mortis et gehennæ omnem alium metum extundit, et sicut lux solis obscurat lucem stellarum, juxta illud Christi: «Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timeate eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam,» *Matth.* X, 28. Vis ergo nihil timere? Time Deum. Timor enim Dei omnem alium timorem expellit. Unde *Eccl.* cap. XXXIV: «Qui timet Dominum, inquit, nihil trepidabit, et non pavebit, quoniam ipse est spes ejus.» Vide ibi dicta. Hinc esse sensum patet ex Hebræo, Chaldeo, Vulgata et cæteris interpretibus.

24. ARSCONDI PIGER MANUM SUAM SUB ASCELLA, NEC AD OS SUUM APPLICAT EAM. — Pro ascella hebraice est *צוּרְתָא tsallachat*, id est *lebes*, vel *illa*; alii, *frictorium*, vel *patina*. Unde Tigurina vertit, *piger manum suam in patinam inserit, nec eam ad os suum retrahit*; R. Salomon, *piger lebeli, cum is ab*

ἀρετή

ait R. Levi, juxta illud : « Sapientem nato, » stultum legunt, fugit; Hebraice enim est בריח *ibriach*, id est fugat; graece, ἀποβήσας, id est impellens, expellens) MATREM, IGNOMINIOSUS EST ET INFELIX. — Pro affligit hebraice est מַשְׁדָּד *mesaddet*, id est vastat; perdit, diripit, expilat, praedarit, item affligit, ut patet *Psal. xvi, 9* : « A facie impiorum qui me affixerunt. » Unde primo, Pagninus vertit, qui destruit paterna bona, fugabit matrem, filius pudore afficiens et erubescere faciens; Figurina, qui patri damnum dat, et matrem expellit, dedecorosus est filius et ignominiosus; Vatablus, qui diripit patrem, et fugat matrem, est filius pudore et probro afficiens, scilicet parentes; Aben-Ezra, qui patrem aboleri jubet, matremque effugare curat, hic filius est ignominiosus; R. Salomon : « Qui perdit patrem, matremque fugat, iis ignominiam inurit, improbumque terit iter. Sic cum vidisset Sara filium Agar Egyptiae (Ismaelem) idolis cultum de-fendere, et veranda nudantem, tam filium quam matrem cum probro domo expulit. » Haec ille; R. Levi : « Ignominia, inquit, probrisque progenitores suos afficiens ob morum improbitatem, tum etiam quod cupiditatibus obsequatur, hic inquam, parentem suum a praedonibus diripi curat, quo praedae partem cum illis ineat. Vel etiamsi forte ab illis mutuo acceperit, hi ad parentem hujus accedunt, ut, quae filius debebat, persolvat, eademque de causa mater in fogam conjicitur. Quamobrem filios a prima aetate a parentibus recte insitum necesse est, ne ab iis perniciosis inferatur. »

Sensus ergo est, ait Jansenius, q. d. Is qui impia sua vita patrem affligit, eumque suis bonis exuit, sive per violentiam, sive per decoctionem bonorum; et matris causa est ut fugere cogatur, ac domum suam, sive patriam, relinquere, vel quia non potest ferre insolentiam filii, vel quia per ipsum ad paupertatem redacta, diutius in domo ac patria manere non potest, talis plane est ignominiosus, et minque vituperio dignus et opprobrio (1). Dignus item qui et hic, et in futuro,

(1) Praestat, per transpositionem subjecti et praedicti, qualis saepius in hoc libro observatur (e. g. vi, 23), verba in hunc modum interpretari, filius turpis et nequam, seu probro afficiens parentes, perdit patrem et fugat matrem, maximum detrimentum allert patri, matrem cogit excitatis in domo turbis longa sibi consilere, vel dispatis facultatibus ex aulibus suis excedere.

intelix sit, quia infelices reddit suos parentes. Hebraea etiam aliter verti possunt, ut sit sententia majoris ponderis, hoc modo : « Vastat patrem, et fugat matrem filius pudendus et probrosus. » hoc est qui pudendam vitam vivit, parentes saepe spoliat et bonis et domo : aut, tantum peccat at que qui parentes ad inopiam et exilium aligit.

Rursum, si פרוך *mesaddet* per se hinc legas פרוך *mesaddet* per sin, significat qui contumdit, confringit, vel conterit patrem : פרוך *satata* enim significat confringere et conterere glebas, dum aratur ager, puta occare. Unde Septuaginta vertunt, qui inhonorat patrem, et fugat matrem suam, confundetur, et exprobrabilis erit; Chaldaeus, qui deridet patrem, et fugat matrem, filius est ignominiosus, et confusione dignus; Syrus, filius est pudorem incurrens et confundens, q. d. Qui patrem senescentem et in terram per mortem divergentem, quasi glebam vilem despicit, probris et injuriis afficit, eumque quasi pedibus proterit et conculcat, hic tam se, quam parentes ignominia et probro gravissimo afficit, ideoque infelix est et erit. Solet enim haec parentum dehonestatio et afflictio, futurae infelicitatis esse praesagium, imo illi-cium.

Ratio a prior est, quod talis sese naturae hostem, omni que honestatis inimicum palam ostendat, ait Auctor *Catena Graecorum*. Nihil enim turpius quam eos, a quibus naturam et omnia bona accepisti, affligere et injuriis afflicere. Rursum, sicut decus parentum est decus filiorum, sic decus et probrum parentum est decus et probrum filiorum, praesertim cum ipsimet hoc illis irrogant: quocirca homines tales ut scelestos vituperari et execrari solent. Ae Deus naturae auctor hanc parentum injuriam graviter ulciscitur, atque filios injuriis gravibus aerumnis castigat, ut miseri et infelices ubique degant, ac eisdem molestias, injurias et probra a filiis suis patiantur, quas ipsi parentibus suis irrogarunt, uti crebra experientia constat. Celebre est illud patris, qui a filio ex domo ignominiose protractus usque ad limen ostii : « Sine, inquit, fili, hucusque enim ego protraxi patrem meum. » Sic Deus injuriam parentum talione ulciscitur; pater enim Deum patrem filius representat, ejusque veritas gerit. Unde Plato, lib. XI *De Legibus*, parentes filios colendos esse docet « quasi quaedam numina: Nullum aliud tale, inquit, et tam efficacem simulacrum domini haberi potest, si recte, et, ut decet, a filiis colantur; » quare parentum dogmata velut oracula a filiis excipienda esse assertit. Ita Cain occidendo Abelem, affligens et de-honestans parentes Adam et Evam, tremore membrorum percussus a Deo miser, vagus et profugus oberravit, *Genes, iv, 12*. Ita Absalom, Davidem patrem regno spoliare satagens, in arbore coma implicitus suspensus haesit, ac a Joab tribus lanceis confossus interit, *II Regum, xviii, 14*. Vide quae de honorandis parentibus dixi *Ecclesi, iii, 1* et sequentibus.

Altera pars est. Innotat per se. Ratio prior.

Primo, id quod de auctore dicitur.

Symbolice, Auctor *Catena Graecorum* per patrem accipit mentem, per matrem sensum, q. d. Qui rectas mentis semitas studio repudiat, recteque sententiae via deserta in contrariam ingreditur, ille confundetur. Possunt haec quoque ad hereticos referri: illi enim veritatem repellentes, et falsitatem ipsi preferentes, patrem quidem Deum, quod in se est, dehonestant; matrem vero Dei Ecclesiam irritant. Hoc ille.

Denique filii spirituales, puta discipuli, Religiosi, subditi, qui suos magistros, Praelatos, rectores vexant et affligunt, probrum perenne, ac infelicitatem vite praesentis et futurae sibi accersunt.

27. NON CESSES, FILI, AUDIRE DOCTRINAM, NEC IGNORES SERMONES SCIENTIAE. — Hebraice est affirmati-ve, cessa, fili mi, audire doctrinam, ad errandum ab eloquiis scientiae. Est concessio et ironia, q. d. Concede ut, si tibi libeat, non audias doctrinam, permitto te tuae surditati, sed scito quod per eam a scientia aberrabis (1). Unde Noster clare sensum reddidit addendo negationem, non cesses audire, fili, doctrinam; Chaldaeus, cresce, fili mi, et audi disciplinam, et non cesses a verbis oris ejus. Accedunt Septuaginta, filius, inquit, omittens custodire disciplinam patris, meditabitur eloquia mala, vel improbos sermones (id est res) animo versat, q. d. « Qui precepta divina animo nunquam pertractat, immundas agit eructatque cogitationes, » ait Auctor *Catena Graecorum*.

Porro Vatablus, Baynus, Cajetanus et alii hebraizantes haec accipiunt de doctrina mala; unde ex Hebraeo sic vertunt, cessa, fili mi, audire eruditionem, quam adducit te ut erres ab eloquiis scientiae. Ita Pagninus; vel: Desine, fili mi, audire disciplinam a verbis scientiae seducentem. Ita Vatablus et Aben-Ezra: Cessa, inquit, et abstine ab errando, errorique modum statue. Longius abit R. Levi, qui censet hic vetari nimum philosophiae studium, ne quis aetatem universam in philosophia politica terat, sed potius vere sapientiae, id est moribus formandis, virtutibusque acquirendis et augendis, assidue inoumbat. Verum nostra Vulgata versio, cui astipulantur Septuaginta, plana et vera est; Hebraeum enim מוסר *musar* significat doctrinam bonam, puta disciplinam et castigationem sapientum. Eandem significat scientia; scientia enim hic passim sumitur pro sensu, prudentia ac sapientia. Quare posterius hemistichium connexum est cum priore, ejusque fructum et effectum denotat, q. d. Fili, ne cesses audire sanam patris tui doctrinam; sic enim fiet ut non ignores, s. d. alleas sermones scientiae, id est prudentes et sensatos, quos identidem tuis auribus inserit insonatque pater. Hinc Syrus vertit, permans, fili mi, auscultat correctionem, ne obtuscaris sermonis scientiae.

(1) Ita Ewaldus; quamquam Vatabli et Aben-Ezrae interpretatio, quae datur infra, non contemenda.

28. TESTIS INIQUUS DERIDET JUDICIUM, ET OS IMPIORUM DEVORAT (Chaldaeus, profert; Syrus, sectatur et investigat) INIQUITATEM. — Hebraice, testis Behal deridit iudicium, etc. Behal enim, id est sine jugo, significat hominem valde impium, qui jugum omne legis excutit, rebellem, apostatam, qualis initio fuit Lucifer, uti dixi *cap. vi, vers. 12*. Unde aliqui pro testis Behal vertunt, testis diaboli, id est diabolus. Sic falsi testes, qui Naboth innocentem accusarunt de blasphemia, vocantur testes Behal, id est filii diaboli, ut veritatem Noster lib. III *Regum, xxi, 13*. Nam, ut ait S. Augustinus, tract. 42 in illud S. Joannis VIII : Cum loquitur mendacium; ex propriis loquitur, quia mendax est, ut pater ejus (scilicet mendacii); hoc enim latet in voce mendax. « Quomodo, inquit, Deus Pater genuit Filium veritatem, et diabolus lapsus genuit quasi filium mendacium. » Et inferius : « Nam forte tu mendax es, quia mendacium loqueris, sed non es pater mendaci. Nam quod dicit mendacium, a diabolo accepisti, et illi crediti. » Sicut ergo veraces sunt membra Christi, qui est ipsa veritas, teste Apostolo, *Ephes. iv, 15*; sic mendaces sunt filii et membra diaboli, qui est pater mendaci, uti docet S. Augustinus, lib. De Mendacio. Pluribus ipsum confirmat hic noster Salazar. Pro deridet hebraice est ירין *yalin*, talis, quod secundo verti potest, interpretatur, egit, loquitur. Pro devorat Rabbinii vertunt, testis, abscondit. Unde

Primo, R. Salomon sic vertit et explicat : Iniquus testis in alium illa effatur et testatur, ex quibus jure in iudiciis verberibus mortique afficiatur. « Et os impiorum devorat iniquitas, » id est, iniquitas et scelus vorat impios; alii, interpretatur iudicium, id est, illud in alteram et malam falsamque partem inclinat.

Secundo, Aben-Ezra : Testis iniquus, inquit, testimonia sua vera sinceraque esse affirmabit, perinde ac si esset iudicis, id est veritatis et justitiae interpres, vel certe pronuntiabit ludibria in iudicio; os impiorum tegit, id est occultat, iniquitatem et scelera. Sic et R. Levi.

Tertio, alii, q. d. Testis iniquus deridet iudicium, id est legem Dei quae sancti : « Non dices falsum testimonium. » Item deridet iudicium, id est vindictam Dei, aequae ac iudicium in mendaces et perjuros, juxta illud : « Testis falsus non erit impunitus. » Ipse enim putat suam falsitatem latere homines, nec curari aut puniri a Deo.

Quarto, Cajetanus vertit, testis iniquus deridit faciet iudicium, id est ludibrio et risu exponit sanctas iudicium sententias, dum eas falso suo testimonio torquet ad injustitiam, factique ut noceat absolvatur, innocens plectatur : quod es illudere iudicio et iudicibus, illosque ridiculificere.

Quinto, Vatablus vertit, testis inutilis vel nihil subsannat equitatem, ac os ejus devorat, id est dissimulat, iniquitatem, ac mala corde suo tegit et

occulit, q. d. Abscondit intra se iniquitatem, dum veritatem tegit mendando, vel dum meditatam iniquitatem apud se servat, ut suo tempore eam in alios effundat, juxta illud: «Sub lingua ejus labor et dolor.» *Psalm. ix.*

Sæto et genuine: «Testis iniquus deridet, id est contemnit, floccipendit, et quasi ridendo abiecit, «judicium,» id est justitiam, quia contra eam imprudenter falsum dat testimonium. Hinc deridet iudicium et sententiam iudicium, quia eam velut rem nihili, falsum testando, vel verum obscurando, pervertit. Deridet quoque «judicium,» id est vindictam Dei, quia eam sibi superventuram nec credit, nec metuit, sed fallitur. Nam vero Dei iudicio condemnabitur, et dabit penas in igne, qui paratus est diabolo et angelis ejus; illi enim, qui est pater mendacii, obsecutus est. Unde sequitur: «Parata sunt derisoribus iudicia.»

Et os impiorum devorat iniquitatem. — «Impiorum,» tum testium falsorum, de quibus sermo processit, tum quorumlibet aliorum, q. d. Impii avidissime et plenissime patrant scelera, eaque in conscientie stomachum quasi devorando trahunt, ea scilicet aviditate, magnitudine et copia, quæ famelicis devorant panem cibosque delicatos, q. d. Impii sunt helliones non tam vinorum quam scelerum. Ita Beda et Lyranus, qui notant dicit devorat, quia impius non masticat, nec expendit sceleris gravitatem, eique impendens supplicium; quod si faceret, utique sentiret et sape- ret ejus amaritudinem, illudque rejiceret et evomeret. Huc facit illud *Job. xv. 16*: «Homo inutilis, qui bibit quasi aquam iniquitatem.» Mendaces enim, perjuri, ebriosi, luxuriosi, ceterique impii scelera instar epularum vorant. Notus est impius ille jocus parasi et irrisoris, qui adulando concupiscentie Henrici VIII, Anglie regis, Annam Boloniam uxorem ducere volentis, cum rex quaereret, «quantum foret peccatum matrem simul et filiam cognoscere?» (ferebatur enim Anna esse Henrici filia) sacrilege respondit: «Tantumdem ac pullum cum gallina devorare,» uti refert Sanders in *Histor. Schism. Angl.*

Secundo, «os impiorum devorat iniquitatem,» id est, sine rubore et pudore, impudenter mentitur, quasi mendacium esset res nihili, imo ludicra, ridicula et delectabilis, quo sensu Christus ait Phariseos culicem colare, et camelum glutire, *Matth. cap. xxiii.*

Tertio, Baynus ÷ devorat, vel, ut ipse vertit, abscondit, explicat de iudicibus iniquis, qui falsis testibus patrocinantur, q. d. Testis Belial, id est testis nihili, nullius honoris et fame, pejerans ridet iudicium et justitiam, atque os impiorum iudicium eos tuetur, tegit et abscondit; itaque eorum iniquitatem consentiendo et cooperando in se transcribit, et quasi devorat, q. d. Iudicia insituta sunt, ut iniquitates detectæ per veros testes, et bonorum iudicium sententias, puniantur. Sed longe aliter sua venit subinde, dum testis

Belial loquitur falsum testimonium in iudicio, et iniqui iudices abscondunt iniquitatem malorum, quos adductos in iudicio punire oportuit, et imprimis hos falsos testes.

Porro Septuaginta alio abeunt: nam *ἡ ἐδ.* id est testis, derivant a *ἡ ἐδ.* id est condicere, promittere, despondere; unde vertunt, qui spondet *puerum imprudentem, injuria afficit justitiam.* Sive, ut clare vertit Anclor *Caleus Græcor., qui fidem suam pro puero stulto obligat, justitiam injuria afficit: os impiorum devorat justitiam.* Quod anonymus ibidem sic explicat mystice: «Per sponsonem justitiæ, offensionem, sicut per puerum humane naturæ infirmitatem et cæcitatem designat.» Aquila et Theodotion, *devorabit ve. deglutiet legem,* id est legem transgrediendo audacter, perinde ac si eam deglutiret. Ad litteram vero *primo*, sic exponas, q. d. Qui vovet offerre quo Deo in religione, vel templo ad clericatum aut sacerdotium, filium imprudentem et stultum, alios prudentiores et præstantiores sibi et sæculo reservans, hic injuria afficit justificationem, id est Dei justitiam et sanctitatem: hæc enim quia optima et præstantissima, optima et prudentissima sibi offerri deposit. Unde Cain culpatur quasi violator Numinis et profanus, quod non optima ut Abel, sed pessima ex gregibus Deo obtulerit, *Genes. iv.*

Secundo, q. d. Pater qui filio suo minorenni vel imprudenti, uxorem despondet, injuria afficit justitiam et sanctitatem matrimonii: quia exponit illam periculo dissolutionis et violationis, nec scilicet minorennis grandior factus, aut imprudens per imprudentiam, matrimonii jura violat et abrumpt. Græcum enim *ἡ ἐδ.* dicitur de patre, cum uxorem filio stipulatur, et Hebræum *ἡ ἐδ.* si a *ἡ ἐδ.* id est despondere, derives, significat desponsantem.

Tertio et optime, Complutenses vertunt, qui spondet pro filio imprudente, injuria afficit justitiam, q. d. Qui filium, nepotem vel amicum commendat ad beneficia vel officia, v. g. ut sit Pastor, Episcopus, iudex, consiliarius, senator, gubernator Reipublice, eumque spondet sufficienti prudentia ceterisque dotibus ad officium requisitis esse preditum, cum ipse sit imprudens et insufficientis, hic utique graviter lædit justitiam, id est jus Reipublice, vel Ecclesie, quæ juste exigit præfici sibi Episcopos et Præsides idoneos et dignos, qui jura sacra et profana juste sancteque administrant. Quare qui imprudens et ineptus commendat, pro eisque spondet, omnium damnorum, quæ inde consequuntur, reus est, et ad eorum restitutionem tenetur. Qui ergo spondet pro Pastore vel Episcopo imprudente et inepto, omnium animarum que ejus culpa pereunt, reus est, eaque in die iudicii tam a sponsore, quam a Pastore vel Episcopo requiret Deus. Qui ergo sapit, suæque animæ consultum vult, non nisi insignes, quorum prudentia et virtus diu probata est

comentet, nec sinat se trahi ab affectu sanguinis et cogitationis, qui multos excæcat, et in ruinam agit.

29. PARATA SUNT DERISORIBUS (Symmachus, *pestilentibus*) JUDICIA: ET MAILLE PERCUSSIONES STULTORUM CORPORUM. — Hebræice, et *percussiones stultorum dorso*; Septuaginta, *parantur iudicia, id est intemperantibus* (Complutenses, *luxuriosis*) *flagella et supplicia, similiter imprudentibus*; Theodotion, et *confractioes dorso demeritum*. Pro *maille percussiones*, Hebræice est *מַחֲלוֹת mahalot*, id est graves percussiones, quibus res quassatur, euditur, contunditur: *הָלַם halam* enim significat pulsare, concutere, conquassare, concutere. Chaldaeus vertit, *verbera*; Vatablus, *vibices*; Syrus, *virga populo dementi*. Sensus est, q. d. Irrisores derident iudicia Dei et hominum; at sciant certo ea sibi parata esse, maxime ob hanc causam et culpam, quod ea derideant: similiter et stulti, id est peccatores quilibet, sciant suo dorso paratas immenere graves a Deo plagas, quæ quasi maille eos contumant et conterant.

Per *judicia* accipiunt tum iudicium proprie dictum, quo Deus iniquos testes justitiæ et iudicii irrisores per se vel per iudices condemnat; tum supplicium justo Dei, vel regum, tyrannorum aut iudicum iudicio, reo et scelerato inflictum. Unde Chaldaeus vertit, *dolores*. Noster Salazar per *malles percussiones* censet alludi ad crurifragium, quod iis qui in cruce agebantur dari consuevit; hoc enim malleis inferri solitum credibile est, ut sensus sit: «Mallei percussiones stultorum corporibus,» vel, ut habent Hebræa, *confractioes vel contusiones stultorum corporibus*, id est crux et crurifragium stultis illis derisoribus, q. d. Adeo severe cum illis nugatoribus fiet, ut extrema supplicia, cruce vel videlicet, et crurium lotusque corporis effractionem experiri cogantur. De *crurifragio* vide Lipsium, *De Cruce*, lib. II, cap. 14.

Lyranus hæc refert ad supplicia contibus a regibus vel iudicibus inflicta: nam alii, inquit, suspenduntur, alii decapitantur, alii comburantur, alii aliis penis corporalibus puniuntur secundum diversam flagitia ab eis commissa, et hoc ad terrorem aliorum. Sic Nabuchodonosor vocatur «malleus universæ terræ.» *Jerem. i. 23*, quia Deus eo quasi malleo contudit et vastavit omnes gentes ob earum scelera. Et Jabel impius Sisaram malleo occidit, *Judic. iv. 21*. Præclare S. Augustinus in *Psalm. xxxvi*: «Quid, inquit, sibi plaudit iniquus, quia de illo flagellum sibi fecit Pater meus? illum assumit ad ministerium, me erudit ad patrimonium.» Beda hæc refert ad supplicia gehennæ: «Iteprobi, inquit, iussionis vel comminationis divinæ iudicium derident; parata tamen eos expectant iudicia damnationis, quæ ut mallei ferreæ candens, ita eos in fornace gehennæ sine fine verberant.» Vidi in gentes multos ferros molis aquatilibus elvari,

quibus tundeatur ferrum candens in Ardenna, qui sane horrorem inuentibus incutiebant, atque ex illis imaginatus sum malleos gehennæ, quibus in medio ardenti tunduntur reprobi.

Optime Dionysius hæc refert ad supplicia tam a iudicibus in hac vita, quam a Deo in die extremi iudicii ferri irroganda: «Parata sunt, inquit, derisoribus veritatis et aequalitatis iudicia, quoniam Deus paratus est eos iudicare et condemnare, juxta illud Isaie: Stultus ad iudicandum Dominus. Et Judas ait: Ecce venit Dominus facere iudicium, et arguere impios. In lege quoque divina ac positiva instituta sunt iudicia contra tales, et mallei percussiones parati sunt stultorum, id est impiorum, corporibus, quibus etiam in hac vita pro diversis flagitiis varia et amara, indignantur tormenta et flagellationes, multationes, suspensia, rotationes ac consilia genera mortis, infernalna quoque supplicia impempenitentia, quemadmodum in Apocalypsi dicitur: Timidis, et incredulis, et execratis, et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure.»

Mystice, *mallei* peccatorum sunt contionatores efficaces, qui sceleratis intendant minas et flagella Dei, eos conterunt et convertunt, *Jerem. cap. xxiii. 29.*

Denique sapienter S. Augustinus, in *Psalm. xxxi*, sub finem, docet flagella quælibet, quibus affliguntur, non esse referenda ad hominem vel ad diabolum, sed ad Deum, qui homine vel diabolo utitur ad nos flagellandum, uti eo usus fuit in flagellando Job. Deus enim, inquit S. Augustinus, filios flagellat ad disciplinam, ut emendantur; reprobos autem ad penam, ut crucientur ad aliorum exemplum; nullus vero sine flagello fuit, est, vel erit in hac vita, ne quidem ipse Unigenitus Dei. Idem Augustinus in *Psalm. xxxvii*, ad illa: *Quoniam ego in flagella paratus sum*: «Si flagellat, inquit, me pater meus, in flagella paratus sum, quia mihi hæreditas preparatur. Non vis flagellum, nisi tibi datur hereditas. Omnis enim filius necesse est ut flagelletur: usque ad omnem flagellatur, ut nec illi pepererit qui peccatum non habeat.»

Sacro huius Salomonis oraculo congruit oraculum datum Pausania, duci Laonico:

Pena lauda tibi est, affert injuria clades.

Et oraculum Græco carmine datum Pisistrato:

ἠδὲ δὲ ἀδάρτων ἀδάρτων ἰσὺν εἰς ἀντίον.

Hoc est, nemo hominum iniqua agens penam non pendit.

Socrates asserbat, «civitates optime gubernari, cum iusti dant penas,» uti refert Plato, lib. II *De Philosoph.* Lycurgus dicitabatur, «duabus rebus contineri rempublicam, premio scilicet et pena,» uti refert Cicero, epist. ad Brutum, ubi et citat Solonem qui, rogatus, «quid reipublice

maxime esset saluiferum. » respondit: « Si boni pramii inuitarentur, mali autem poenis coercerentur. » Catonis censura fuit, « injuriam, etiam si facienti nihil afferat periculi, universis tamen periculosam esse. » *q. d.* Poena delicti non est negligenda, ne ex unius injuria impanita, mult

alliciantur ad similem aliis irrogandam spe similibus imputatis. Sapienter Seneca, lib. *De Clementia*: « In fulmina, inquit, paucorum periculo cedunt, omnium metu: sic animi diversiones magnarum potestatum terrent latius quare nocent. »

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Luxuriosa res vinum; de peccante in regem, et relinquendis contentioibus; piger ob frigus non laborans mendicat; rex justus dissipat omne malum; nemo potest dicere mundum se habere cor. Vitanda sunt pondus et pondus, somnus, panis mendacis, revelatio mysterii, cupiditas vindictae, devotio sanctorum, et festinata hereditas; sectanda vero lucerna Domini, misericordia, veritas et clementia.

1. Luxuriosa res vinum, et tumultuosa ebrietas; quicumque his delectatur, non erit sapiens. 2. Sicut rugitus leonis, ita et terror regis: qui provocat eum, peccat in animam suam. 3. Honor est homini, qui separat se a contentioibus: omnes autem stulti miscerunt contumelias. 4. Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo aestate, et non dabitur illi. 5. Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri: sed homo sapiens exhauriet illud. 6. Multi homines misericordes vocantur: virum autem fidem quis inveniet? 7. Justus, qui ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios derelinquet. 8. Rex, qui sedet in solo iudicii, dissipat omne malum intuitu suo. 9. Quis potest dicere: Mundum est cor meum, purus sum a peccato? 10. Pondus et pondus, mensura et mensura: utrumque abominabile est apud Deum. 11. Ex studiis suis intelligitur puer, si munda et recta sint opera ejus. 12. Aurem audientem, et oculum videntem, Dominus fecit utramque. 13. Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat: aperi oculos tuos, et saturare panibus. 14. Malum est, malum est, dicit omnis emptor: et cum recesserit, tunc gloriabitur. 15. Est aurum, et multitudo gemmarum: et vas pretiosum labia scientiae. 16. Tolle vestimentum ejus, qui fidejussor existit alieni, et pro extraneis aufer pignus ab eo. 17. Suavis est homini panis mendacis, et postea implebitur eo ejus calculo. 18. Cogitationes consilii roborantur, et gubernaculis tractanda sunt bella. 19. Ei qui revelat mysteria, et ambulat fraudulentem, et dilatat labia sua, ne commiscearis. 20. Qui maledicit patri suo et matri, exstinguetur lucerna ejus in medijs tenebris. 21. Hereditas, ad quam festinat in principio, in novissimo benedictione carebit. 22. Ne dicas: Reddam malum; expecta Dominum, et liberabit te. 23. Abominatio est apud Dominum pondus et pondus: statera dolosa non est bona. 24. A Domino diriguntur gressus viri: quis autem hominum intelligere potest viam suam? 25. Ruina est homini devorare sanctos, et post vota retractare. 26. Dissipat impies rex sapiens, et incurvat super eos fornicem. 27. Lucerna Domini spiraculum hominis, quae investigat omnia secreta ventris. 28. Misericordia et veritas custodiunt regem, et roboratur clementia thronus ejus. 29. Exultatio juvenum, fortitudo eorum: et dignitas senum, canities. 30. Livor vulneris absterget mala, et plaga in secretioribus ventris.

1. LUXURIOSA RES VINUM, ET TUMULTUOSA EBRIETAS; QUICUMQUE HIS DELECTATUR, NON ERIT SAPIENS. — Pro luxuriosa res est vinum, Hebraice est *derisor* vel *illusor* est vinum. Ita Aquila et Theodotion. Quod varii varie excolant.

Primo, Chaldaeus vertit, *ad illusionem est vinum*, Pagninus, *derisorem facit vinum*: temulenti enim omnes et omnia rident, omniaque jura et sacra in ludos, nugae et jocos vertunt; Vatablus, *subannator est qui vino deditus est, tumultum facit, qui*

am amat; Aben-Ezra, *derisor vini*, supple *q. d.* « Derisor est vir vini, id est, vino adiectus (1). »

Secundo, Tigurina vertit, *ludicra res est vinum*, quia scilicet facit homines ludicos et ridiculos; dat enim multos spiritus, qui causant effusam laetitiam, quae solvitur in risus, ludos et jocos. Unde illud Homeri apud Stobaeum: « Vinum quemvis sapientissimum cantare, molliter ridere et tripudiare impulit. »

Tertio, Syrus vertit, *forte est vinum, et ebrietas probrosa*. Vide de vini fortitudine III *Esdrae* III, vers. 10 et 18. Unde Varro vinum a vi dictum censet, quod vim inferat rationi, menti tolique homini.

Quarto, Symmachus et alii vertunt, *pestilens est vinum*. Sic enim hebraeum *יין לט*, id est *irrisor*, Noster et Septuaginta subinde vertunt *pestilens*, *q. d.* Vinum est res summa noxia et pestilens, quia rationem, quae est quasi vita et anima hominis, qua homo et rationalis est, illi eripit, ut homo videatur esse bestia et brutum; unde in manem licentiam et petulantiam se effundit. Ille septuaginta ample et nervose vertunt *אַבְדָּוָה*, quod multa significat: *primo*, petulantem; *secundo*, libidinosem et impudicum; *tertio*, protervum et procaecum; *quarto*, prodigum; *quinto*, intemperantem et immoderatum; *sexto*, immodestum, *septimo*, effrenem; *septimo*, improbum, *perditum* in impium; haec omnia competunt vino: vinum enim temulentos facit, petulantes, impudicos, procaecos, prodigos, intemperantes, indomitos, improbos. Proprie *אַבְדָּוָה* dicitur quasi *אבד*, id est sine, et *אבד*, id est castigatione, non qua punitio dicitur, sed quae cohibitio est appetitionis, *q. d.* Incastigatus, incoeritus, effrenis, qui suos libidinum et concupiscentiae impetus, quos vinum excitat, non castigat, nec refrenat. Audi Gellium, lib. XIX, cap. II: « Quae nimia, ait, ex gustu atque tactu est voluptas, ea, sicut viri sapientes censuerunt, omnium rerum foedissima est, eosque maxime qui duabus istis belluinis voluptatibus sese dederunt, gravissimi vitii vocabulis Graeci appellant *אַבְדָּוָה*; vel *אַבְדָּוָה*; nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperantes. » Audi S. Basilium, homil. *De ebrietate*: « Ipsa, ait, incontinentia aperte ex vino velut ex quodam fonte manat, quae brutorum omnem in feminas insaniam longe superat; siquidem animantia bruta naturae terminis non excedunt, at hi qui vino obruantur, in masculis feminam, in femina rursus masculum quaerunt. » Et S. Chrysostomus, homil. *De ebrietate*: « Quid enim non mali facit ebrietas? porcos facit ex hominibus, ac porcis

(1) Sensus est, *irrisor est vinum, tumultuans sicera*. Vino et sicere per metonymiam effecti pro efficiente tribuntur quod illis sese inebriantibus erat telum. Cf. *Habac.* II, 5. Similiter Latini *mors pallida, vitam regne dicunt. Et quisque errans, seu *Indians* eo, altero, non sapit.*

etiam deteriores; nam porcus quidem in luto volutatur, ac stercore pascurt; illa vero abominabiliori quam illa est, mensa vescitur, illicitos concubitus excoquans et exleges amores. »

Noster secutus Septuaginta vertit, *luxuriosa res est vinum*: ubi *luxuriosa* idem est quod *Luxuria* enim hic non solum libidinem remque veneram, sed quemlibet luxum significat. Unde haec alludens Apostolus, *Ephés.* v, 18: « Nolite, ait, inebriari vino, in quo est *אַבְדָּוָה*, id est luxus, lascivia, crapula, spurcitia, impudicitia, *luxuria*. » S. Ambrosius, lib. II *Offic.* cap. XXI, legit: « Prodigum est vinum, et contumeliosa ebrietas; prodigum, quia opes consumit et dilapidat. Unde addit S. Ambrosius: « Prodigum est sumptuosius affluere convivis et vino plurimo. Prodigum est popularis favoris gratia exuante proprias opes. » Vinum enim animam solvit, facit que effuse letum et hilarem: quo fit ut sua profundat, faciatque donationes enormes, et omnia sua dissipet, quorum mox, dum solvitur est, cum sera capit poenitentia. Rursum *prodigum*, quia temulentos facit profusos in petulantiam, cachinnos, sannas, contumelias, revelationem secretorum, maledicta, crapulam, libidinem: haec enim prodigalitas, sive luxuria, quemlibet luxum, quo homo in illicita diffuit, significat.

Igitur vinum est res luxuriosa, quia omnem luxum creat; est et tumultuosa, quia tumultus, lites et pugnas ciet. Itaque vinum, ait Janensius « luxuriosa res » dicitur, quod ad luxum, prodigalitem, libidinem ac omnem lasciviam et petulantiam homines provocet. Duo ergo mala vino vel ebrietati tribuit, quorum unum ad immodicas voluptates, alterum ad turbas et iram perlicibilem vim. Unde S. Ambrosius, *Exhort. ad virginem*: « Ebrietas, inquit, est flagitiorum omnium mater, procella corporis, naufragium castitatis. » Insuper vinum est *אַבְדָּוָה*, id est indomitum, quia dum semel hominem occupat, arcem mentis invadit, ut homo ei resistere nequeat, sed sinat illud sibi dominari, imo ex una ebrietate trahatur ad aliam et aliam: huc enim eum trahit vini dulcedo et consuetudo.

Audi S. Basilium, hom. *Contra ebrietatem*: « Cum enim multum meri, inquit, infusum fuerit, quos tyrannus quidam arcem petit, et a summo verticis ingentes tumultus animo praebet, nulli rei nec principi quidem parcens; sed ipsam primum rationem in servitutem adducit, deinde eam dispositionem et ornatum qui doctrina partus est, confundit atque perturbat, risu indecoro, horrenda voce, ira praecipiti, libidine effrenata, aestro ac furore in omnem voluptatem. »

Hoc est quod ait Salomon, cap. XXIII, 29: « Cui vas? cuius patri vas? cui rixae? cui foveae? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? nonne his qui commorantur in vino, et student canticibus epotandis? »